

Miten kehittää luonnon virkistys- ja matkailukäyttöä Suomessa?

Liisa Tyrväinen tutkimusprofessori, Luke, Tuija Sievänen erikoistutkija, Luke, Henna Konu yliopistotutkija, UEF, Anja Tuohino kehittämisspäälikkö, UEF, Kaisu Aapala vanhempi tutkija, SYKE, Olli Ojala, ryhmäpäälikkö, SYKE

Luontoon perustuviin matkailu-, hyvinvointi- ja virkistyspalveluihin liittyy merkittäviä kasvumahdollisuuksia. Luontomatkailu ja virkistyskäyttö ovat tärkeä osa Suomen biotaloutta, mutta kasvun toteutumiseksi tarvitaan räätälöityjä kannustimia ja toimenpiteitä.

Kehittämis ehdotukset koskevat luontomatkailun liiketoiminnan ja toimintaympäristön kehittämistä, virkistys- ja matkailupalvelujen tilastointia ja seurantaa sekä luontoympäristön laadun turvaamista.

- Liiketoiminnan ja uusien tuotteiden kehittämiseksi tarvitaan innovaatiotoiminnan vahvistamista, asiakaslähtöisen markkinoinnin ja myynnin vahvistamista sekä toimialan tutkimus- ja kehittämistoiminnan lisäämistä.
- Tilastotiedon saatavuutta ja tiedonkeruun kustannustehokkuutta tulee parantaa. Tiedonkeruuta tulee tarkentaa niin, että luontomatkailun volyymi sekä talous- ja työllisyysvaikutukset voidaan jatkossa erottaa muusta matkailusta.
- Luontoympäristön laadun turvaamiseksi tarvitaan uudentyyppisten rahoitus- ja toimintamallien käytännön kokeiluja ja niitä tukevaa tutkimusta.

Luontomatkailu ja virkistyskäyttö ovat usean ministeriön ja elinkeinosektorin toiminta-aluetta. Sektorin kehittämistä ja yhteisen vision luomista hankaloittavat tietopohjan hajanaisuus ja puutteellisuus. Hankkeessa koottiin yhteen nykyinen tieto sektorin talous- ja muista hyvinvointivaikutuksista, tilastoinnin tarpeista, kasvunäkymistä ja liiketoiminnan uusista malleista. Lisäksi pohdittiin keinoja, joilla metsä- ja vesiympäristöjen laatu voidaan turvata luonnonvarojen käytön kasvaessa. Myös kulttuuriympäristön merkitystä matkailu- ja virkistyskäytön kehittämisessä tarkasteltiin.

VirKein-hanke (Uudet keinot metsä- ja vesialueiden kestäväen virkistys- ja matkailukäytön kehittämiseksi ja turvaamiseksi) toteutettiin Luonnonvarakeskuksen, Itä-Suomen yliopiston ja Suomen ympäristökeskuksen yhteistyönä.

LUONTOMATKAILU JA LUONNON VIRKISTYSKÄYTTÖ SUOMESSA

Lähtökohta

Luonto on kaupungistuvassa Suomessa merkittävä hyvinvoinnin ja virkistyslähteen lähde. Suomen laajat ja monipuoliset metsät ja vesialueet vetävät puoleensa sekä kotimaisia että ulkomaisia matkailijoita. Luontomatkailun ja virkistyskäytön sektorin kasvuun vaikuttavat erityisesti kaupungistuminen, väestön ikääntyminen, kansainvälistyminen, terveyden ja hyvinvoinnin merkityksen sekä uuden teknologian käytön lisääntyminen.

Sektorin toiminnan perusta on monimuotoinen ja kaunis luontoympäristö, johon usein liittyy myös kulttuurisia arvoja. Vetovoimainen luontokohde on puhdas, vaihteleva, maisemallisesti miellyttävä ja monipuolinen. Ympäristön heikko laatu voi kuitenkin haitata luontomatkailun kehittymistä tai virkistyskäyttöä.

Matkailu- ja virkistyspalvelujen kehittämisessä korostuu kestävyys. Ekologisen kestävyys ja luontoympäristön vaalimisen lisäksi tärkeitä ovat tuotteiden ja palvelujen laadun parantaminen sekä asiakkaiden ohjaaminen kestävään matkailukäyttöön.

Luontomatkailun ja virkistyspalveluiden kasvun potentiaali liittyy vahvasti yksityisten pk-yritysten kasvuun ja kehittämiseen. Sektori on kasvuvaiheessa ja tarvitsee alan yrityksille ja yritysverkostolle suunnattua ja räätälöityä tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Nykyisin luontomatkailu ja virkistyskäyttö työllistävät Suomessa arviolta noin 33 800 henkilöä, mikä on noin 10 % koko biotalouden työllistävyydestä (Tilastokeskus).

© Olli Ojala

Luontomatkailu ja virkistyskäyttö asettavat omat vaatimuksensa sille, millaiset metsä- ja vesialueet ovat laadukkaita toimintaympäristöjä. Metsätaloustalouden tai vesialueiden talouskäytön kasvaessa voi luonnon monimuotoisuus sekä vesistöjen ja metsämaiseman laatu heikentyä. Esimerkiksi yksityisille maanomistajille ei nykyisin ole riittävästi taloudellisia tai muita kannustimia maisema- ja virkistysarvojen vaalimiseen. Sen vuoksi kannusteiden ja uusien toimintatapojen kehittäminen luonnon vetovoiman säilyttämiseen on tärkeää.

Sektorin kehittäminen

Ekosysteempipalveluiden parempi yhteistuotanto

Luontomatkailun ja virkistyskäytön sosiaalisia ja taloudellisia hyötyjä voidaan saavuttaa toimenpiteillä, joilla edistetään myös luonnon monimuotoisuuden palautumista tai turvaamista. Luonnon monimuotoisuutta ja kulttuuriarvoja turvaavia kohteita voidaan myös valita ja sijoittaa niin, että myös virkistyskäyttäjät ja matkailijat voivat niistä nauttia. Hyviä esimerkkejä ovat vaelluskalojen elinympäristöjen palauttaminen ja hoito, vesien laatua parantavat toimenpiteet, kulttuuriympäristöjen hoito sekä metsien monimuotoisuutta ja maisemaa lisäävät metsätalouden toimenpiteet, kuten jatkuvapeitteinen kasvatus sekä maiseman huomioon ottavat, kohteelle räätälöidyt hakkuut.

Luontomatkailun ja virkistyskäytön kehittäminen edellyttää paitsi eri hallinnon alojen myös käytännön toimijoiden yhteistyön vahvistamista

Mitä luontomatkailu on?

Luontomatkailussa luonto on ensisijainen matkailijan vetovoimatekijä. Luontomatkailun kysyntä syntyy matkailijoiden tarpeista ja toiveista kokea kohdealueen ympäröivää luontoa osana matkaansa.

Mitä virkistyskäyttö on?

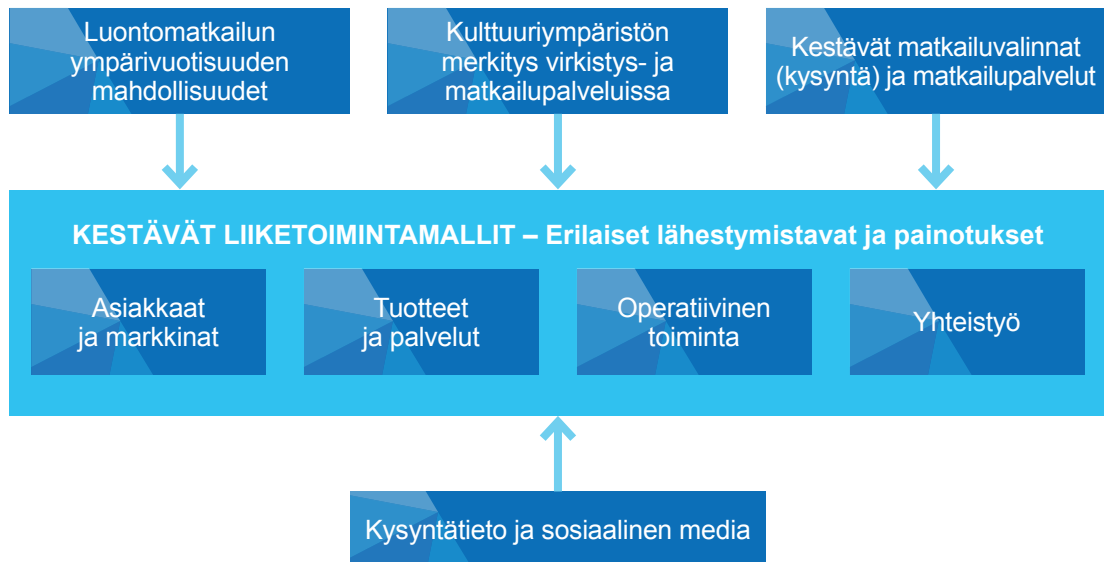
Luonnon virkistyskäytöllä tarkoitetaan yleisesti vapaa-aikana virkistytymistar-koituksessa tapahtuvaa liikkumista ja oleskelua luonnonympäristössä.

Luontomatkailun liiketoiminnan ja toimintaympäristön kehittäminen

Luontomatkailun liiketoiminnan ja toimintaympäristön kehittämisessä keskeisiä ovat innovaatiotoiminnan, toimialan osaamisen ja verkostoitumisen, matkailualueiden profiloitumisen ja toimialojen välisen yhteistyön lisääminen. Kehittämiskohtia ovat esimerkiksi markkinointi ja myynti ja luontomatkailutuotteiden saavutettavuus.

Sektorin kehittämisen lähtökohtia ovat luontomatkailuun vaikuttavat trendit, sektorin kasvupotentiaali, kestävyiden kehittämisen tarpeet ja liiketoiminnan mahdollisuudet eri vuodenaikoina. Lisäksi uusien tuotteiden ja palveluiden kehittäminen sekä markkinointi ja myynti erilaisille asiakkaille on tärkeää (Kuva 1). Liiketoiminnan vahvistaminen edellyttää myös toimijoiden yhteistyön tiivistämistä ja vastuiden selkeyttämistä.

Sektorin kehittämistä ja toimenpiteiden suuntaamista hankaloittaa tietopohjan hajanaisuus ja puutteellisuus. Esimerkiksi luontomatkailun kasvua ei tilastoinnin puuttumisen vuoksi voida seurata elinkeinotoimintana. Sektorin ohjauskeinojen valintaan sekä tarvittavien kehittämis-toimenpiteiden toteuttamiseen tarvittavaa tietopohjaa tulee parantaa, jotta alan kasvupotentiaali voidaan hyödyntää tehokkaasti.

Kuva 1. VirKein-hankkeessa käytetty viitekehys luontomatkailuliiketoiminnan tarkasteluun.

Hankkeessa käytetyt aineistot ja menetelmät

Hankkeessa tehtiin kirjallisuuskatsaukset metsä- ja vesialueisiin liittyviin uusiin matkailun liiketoimintamahdollisuuksiin, luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun tilastoihin ja seurantoihin sekä metsä- ja vesiluontoympäristöihin soveltuviin, monimuotoisuutta ja maisemaa ylläpitäviin rahoituskeinoihin ja toimintamalleihin.

Verkkokyselyt tehtiin asiantuntijoille nykyisen tilasto- ja seurantatiedon käyttökelpoisuudesta sekä yrittäjille ja matkailun kehittäjille uusista luontomatkailun liiketoimintamalleista ja keinoista niiden toteuttamiseksi.

Uusien luontomatkailutuotteiden ja toimintamallien ideoimiseen järjestettiin neljä asiantuntija- ja yritystyöpajaa eri puolilla Suomea. Työpajat järjestettiin myös pienten virtavesien hoidon ja kunnostuksen uudennlaisista rahoitusmekanismeista sekä yksityismetsiä koskevien maisema- ja virkistysarvokaupan toimintamallien kehittämistä.

Metsiin ja vesialueisiin liittyvien liiketoimintaedellytysten vahvistaminen

Luontomatkailun liiketoiminnan kehittämisesä keskeistä on markkinointi ja myynti

Kehittämisehdotukset

- Tuetaan luontomatkailun innovaatiotoimintaa ja tuotekehitystä i) suuntaamalla julkisen sektorin rahoitusta osaajayhteistyötyyppiseen toimintaan, ii) luomalla uudentyyppisiä rahoitusmalleja kokeilutoiminnan mahdollistamiseksi kasvuhakuisissa pienyrityksissä ja yritysverkostoissa sekä iii) järjestetään eri toimialojen edustajille suunnattu vuosittainen matkailun innovaatiotapahtuma.
- Edistetään aluetasolla luontomatkailun asiakaslähtöistä yhteismarkkinointia kansainvälisille kohderyhmille i) tiivistämällä alueellisten organisaatioiden ja yritysten välistä yhteistyötä sekä ii) tarjoamalla valtakunnallista tukea tuomalla ohjeistusta ja työkaluja toimien tueksi. Yritysverkostoja ja alueellista yhteistyötä tuetaan erityisesti sähköisessä markkinoinnissa ja myynnissä.
- Kytetään tutkimustarpeiden ja tutkimusteemojen tunnistaminen osaksi ministeriöiden poikkihallinnollisen MiniMatka-työryhmän työtä. Tutkimustarpeiden tunnistaminen tulisi tapahtua vuorovaikutuksessa sektorin tutkijoiden kanssa. Sektorin kehittämistä tukevan tutkimukseen tulisi ohjata riittävästi resursseja.

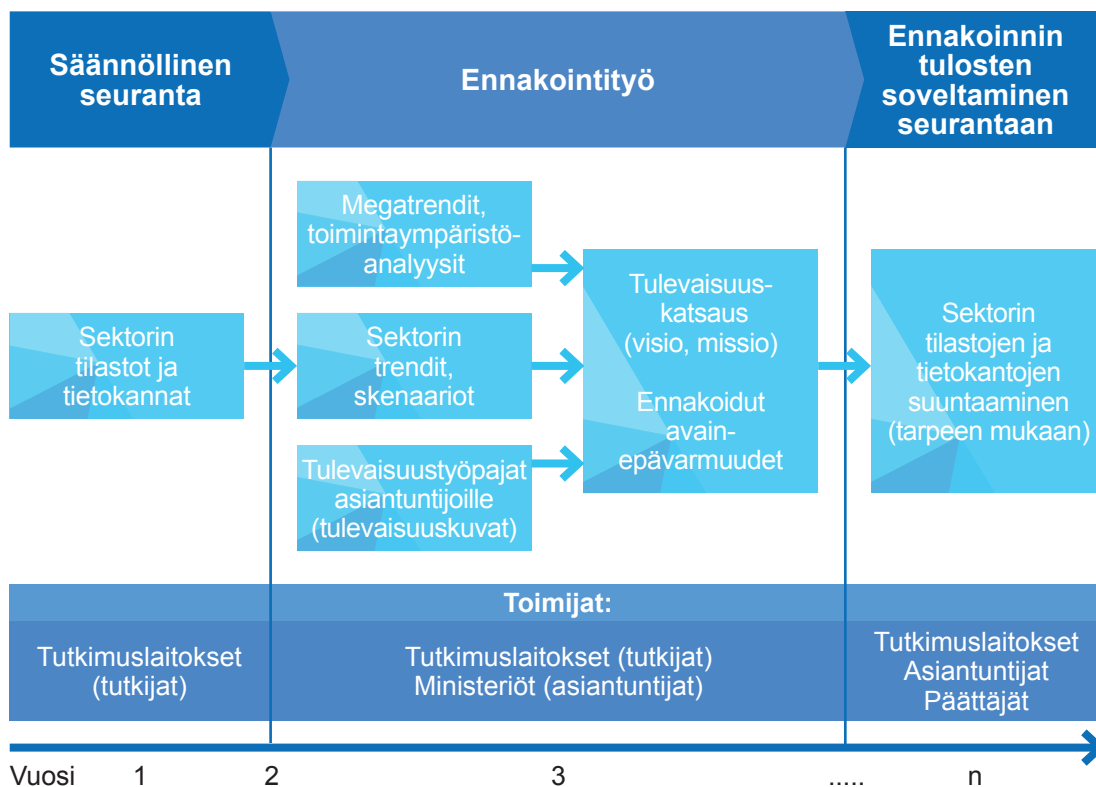
"Mitä pitäisi tehdä, että luontomatkailun kasvupotentiaali saadaan toteutettua?"
Sanapilvi luontomatkailukyselyn vastauksista. Kuva: Seija Tuulentie

Luontomatkailun ja virkistyskäytön tilastointi vastaamaan sektorin tietotarpeita

Jatkossa tulee mitata, kuinka paljon matkailun kysynnästä on luontomatkailua ja miten alan yritystoiminta kehittyy

Kehittämisehdotukset

- Parannetaan nykyisen tilasto- ja seurantatiedon saatavuutta tuottamalla palvelusivusto, jossa eri tiedontuottajien keräämiä tietovarantoja koostetaan yhteen rajapintojen kautta.
- Parannetaan tiedonkeruun kustannustehokkuutta selvittämällä synergiaedut yhdisteistä tiedonkeruista yhteistyössä tilastojen tuottajien kesken sekä lisäämällä sähköisten työkalujen käyttöä.
- Otetaan toimialan kehittämisessä käyttöön ennakkoinnin toimintamalli, jonka lähtökohtana on tutkimuslaitosten toteuttama ajantasainen tietotuotanto luontomatkailusta ja virkistyskäytöstä sekä sektorin taloudellisista ja muista kestävästä kehityksen tunnusluvuista.
- Parannetaan luontomatkailun tiedonkeruuta siten, että kotimaista ja kansainvälistä matkailua selvittävissä kyselytutkimuksissa määritetään luotettavasti luontomatkailun kysynnän osuus muusta matkailusta.
- Tunnistetaan tilastoinnissa luontomatkailun keskeisimmät toimialaluokat, joihin kuuluvat luontoon perustuvat ohjelmalvelut sekä luontoa toiminnassaan hyödyntävät majoitus- ja ravitsemuspalvelut, jotta luontomatkailun talous- ja työllisyysvaikutuksia ja niiden kehitystä voidaan seurata. Tehtävä on osa Luonnonvarakeskuksen luonnon ekosysteemipalvelujen tilastoinnin kehittämistyötä.

Vetovoimaisen luonnon turvaaminen

Monimuotoinen ja kaunis luonto on luontomatkailun ja virkistyskäytön perusta

Kehittämisehdotukset

- Tuetaan ja vahvistetaan olemassa olevien yhteistyöverkostojen ja kumppanuuksien toimintaedellytyksiä erityisellä hankerahoituksella. Tärkeitä painopisteitä ovat vesistöjen kunnostaminen erityisesti vaelluskalojen palauttamiseksi ja metsätalouden yhteensovittaminen matkailu- ja virkistyskäytön kanssa.
- Kohdennetaan kokeiluhankkeita luontoympäristön laadun turvaamiseen tarvittavien uusien rahoitusmekanismien ja toimintamallien kehittämiseksi alueille, joilla on erityisen suurta virkistys- ja matkailuarvoa tai mahdollisuuksia tulla sellaiseksi. Kokeiluhankkeita on tärkeää kohdentaa myös alueille, joilla luontomatkailun toimijat ovat halukkaita ottamaan aktiivisen roolin luonnon vetovoimaisuuden lisäämiseksi.
- Lisätään uudenlaisten rahoitusmekanismien ja toimintamallien kehittämiseen sekä kohdentamiseen liittyvää tutkimusta ja rahoitusta.
 - Vastataan matkailualan tietotarpeisiin selvittämällä esimerkiksi matkailijoiden luontoon liittyviä arvostuksia ja matkailusektorin näkemyksiä monimuotoisuuden ja matkailua tukevien ympäristöhyötyjen suorista ja/tai välillisistä vaikutuksista.
 - Tutkitaan luonnon- ja maisemansuojelun imagohyötyjä matkailussa ja kehitetään keinoja matkailusektorin motivoimiseksi luonnon vetovoimaisuuden vaalimiseen.
 - Lisätään luonnonvarasektorin toimijoiden sekä luonnon matkailu- ja virkistyspalveluita hyödyntävien yritysten vuoropuhelua.

© Riku Lumiaro

Lisälukemista

Aapala Kaisu, Tyrväinen Liisa, Reinikainen Martina, Lehtoranta Virpi, Usva Kirsi, Ojala Olli & Vihervaara Petteri (2017). Uusia keinoja vetovoimaisen luonnon turvaamiseen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 83/2017. 58 s. ISSN 2342-6799. ISBN 978-952-287-493-1.

Konu, Henna, Tyrväinen, Liisa, Pesonen, Juno, Tuulentie, Seija, Pasanen Katja & Tuohino Anja (2017). Uutta liiketoimintaa kestävän luontomatkailun ja virkistyskäytön ympärille – Kirjallisuuskatsaus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 45/2017. 133 s. ISSN 2342-6799. ISBN 978-952-287-412-2

Sievänen, Tuija, Eskelinen, Päivi, Lehtoranta, Virpi, Nummelin, Tuomas, Pellikka, Jani, Pouta Eija & Tyrväinen, Liisa (2017). Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun tilastoinnin kehittäminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 84/2017. 78 s. ISSN 2342-6799. ISBN 978-952-287-494-8

Tyrväinen, Liisa, Sievänen, Tuija, Konu, Henna, Aapala, Kaisu, Pellikka, Jani, Reinikainen, Martina, Lehtoranta, Virpi, Ojala, Olli, Pesonen, Juho, Tuohino, Anja (2018). Uudet keinot metsä- ja vesialueiden kestävän virkistys- ja matkailukäytön kehittämiseksi ja turvaamiseksi (VirKein). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 88/2017. 32 s. ISSN 2342-6799 ISBN on 978-952-287-500-6

© Riku Lumiaro

Lisätietoja:

Tutkimusprofessori Liisa Tyrväinen työskentelee Luonnonvarakeskuksessa, jossa hän johtaa luontomatkailun ja virkistyskäytön tutkimusta. Tutkimusaloja ovat metsien terveys- ja hyvinvointivaikutukset, maisemanhoito, metsien käyttömuotojen yhteensovittaminen, luonnon aineettomien hyötyjen taloudellinen arvottaminen.

Lisätietoja: www.luke.fi/henkilosto/liisa-tyrvainen/

Yliopistotutkija Henna Konu työskentelee yliopistotutkijana ja projektipäällikkönä Itä-Suomen yliopistossa Matkailualan opetus- ja tutkimuskeskuksessa. Hänen tutkimuskiinnostuksensa kohdistuu luonto- ja hyvinvointimatkailuun, matkailuelämyksiin sekä elämyspalveluiden kehittämiseen.

Lisätietoja: www.uef.fi/mot

Ryhmäpäällikkö Olli Ojala johtaa Suojelualueverkostot-ryhmää Suomen ympäristökeskuksen Biodiversiteettikeskuksessa. Ryhmässä muun muassa kehitetään uusia keinoja luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi.

Lisätietoja: www.syke.fi/fi-FI/Asiantuntijat/Olli_Ojala%2845644%29

Uudet keinot metsä- ja vesialueiden kestävän virkistys- ja matkailukäytön kehittämiseksi ja turvaamiseksi (VirKein) on toteutettu osana valtioneuvoston vuoden 2016 selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa.

Hankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja:

Hanna-Mari Kuhmonen, ylitarkastaja

Työ- ja elinkeinoministeriö, hanna-mari.kuhmonen@tem.fi

VALTIONEUVOSTON
SELVITYS- JA TUTKIMUSTOIMINTA
www.tietokayttoon.fi